

Виявлені в досліджуваних підписах розбіжності було пояснено спрощенням рухів під час виконання букв «В», зміною останніх букв підпису на безбуквені штрихи, зменшенням взаємної протяжності рухів по вертикалі та горизонталі під час виконання заключних письмових знаків підпису. Ці ознаки, а також елементи уповільненості були визнані такими, що з'явилися у підписному почерку В, оскільки досліджувані підписи були виконані у похилому віці та зі значним розривом у часі, а саме — через 21—22 роки відносно часу виконання порівняльного матеріалу.

Висновки, зроблені експертом під час проведення даної експертизи, сприяли відновленню історичних подій та виправданню жертв політичних репресій.

Отже, узагальнення та вивчення експертної практики необхідне для визначення ефективності наявних експертних методик, що дає змогу правильно окреслити першочергові задачі та напрями науково-дослідних розроблень у тій чи тій галузі судової експертизи.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 29.08.2023).
2. Рувін О. Г., Кримчук С. Г., Свінцицький А. В. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рекомен. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ, 2021. 102 с. URL: <https://cutt.ly/wmyLzdy> (дата звернення: 29.08.2023).
3. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз : наказ Мін'юсту України від 02.10.2008 № 1666/5 (зі змін та допов.). URL: <https://minjust.gov.ua/m/reestr-metodik-provedennya-sudovih-ekspertiz> (дата звернення: 29.08.2023).
4. Абросимова В. Г. До питання про ідентифікацію виконавця підпису, виконаного з великим розривом у часі відносно часу виконання порівняльних зразків. *Криміналістика та судова експертиза*. 2000. № 49. С. 65—69.
5. Гриненко Л. Г., Суєтнова О. І. Щодо питання про дослідження підписів, виконаних з розривом у часі. *Експертне забезпечення правосуддя на етапі судово-правової реформи* : зб. наук.-практ. мат-лів (до 10-річчя заснування Кримського відділення НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса). 2000. С. 35—38.
6. Архів ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» за 2019 р.

100-річчя розвитку теоретичних засад судово-економічної експертизи в Україні

Світлана Євдокіменко,

д-ка юрид. наук, проф., ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2924-6621>, evdokimenko_s_v@ukr.net

Дослідження розвитку економічних експертних досліджень за останні 100 років може надати матеріал, який дасть змогу виявити основні тенденції розвитку економічної експертизи в майбутньому, а зміни в соціально-економічному житті суспільства та держави призводять до суттєвої зміни сучасної злочинної діяльності, що обумовлює пошук та впровадження нових прийомів і засобів боротьби з економічними правопорушеннями.

Ключові слова: *судово-економічна експертиза; матеріальний збиток; економічна злочинність; криміналістичне вивчення.*

Century-Long Evolution of Forensic Economic Examination's Theory Foundations in Ukraine

Svitlana Yevdokimenko

Examining the forensic economic examinations' century-long evolution can insights into the fundamental trends of forensic economic examination's development. The state and society's life changes have significantly transformed contemporary criminal activities, necessitating the search and implementation of new methods for combatting economic offenses.

Keywords: forensic economic examination; property loss; economic crime; forensic examination.

Дослідження історичних коренів будь-якого явища дає змогу з'ясувати тенденції його розвитку, визначити теоретичне підґрунтя для проведення сучасних досліджень, скласти науковий прогноз, досліджуючи зміни предмета в динаміці. Тому дослідження розвитку економічних експертних досліджень в Україні та за кордоном може надати той матеріал, який дасть змогу виявити основні тенденції розвитку економічної експертизи в майбутньому.

У часи епохи Відродження, 1494 р. монах Лука Пачолі надрукував монументальну книгу «Трактат про рахунки та записи», яку використовували в судах для перевірки достовірності даних обліку. В Англії виконувати судово-економічну експертизу (бухгалтерську) почали в період запровадження посад контролерів-аудиторів [1].

У XV ст. у зв'язку із судовими розглядами бухгалтери починають виступати в суді як експерти. До того ж була різниця між експертом — *in faciem testis* — незалежним збирачем доказів та експертами — *boni instructores iudicis* — помічниками суддів у прийнятті рішень [1; 2]. У XVII ст. було створено спеціалізовані інститути, на вимогу судових органів їхні спеціалісти, експерти-бухгалтери, проводили експертизи. Спеціальні економічні знання, зокрема бухгалтерського обліку, фінансів, суто економіки, починають широко використовувати під час судових розглядів для встановлення істини наприкінці XIX — на початку XX ст. [3; 4; 5].

В економічно розвинутих країнах із початку XX ст. аудиторські перевірки й судова експертиза стають звичайним явищем. Вагомий внесок у розвиток судово-економічної експертизи здійснено такими вітчизняними вченими, як С. Ф. Буринський, Б. В. Виленський, С. Ф. Іванов, В. Б. Любкін, А. М. Ромашов, О. П. Рудановський, О. М. Бандурка, Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Гуцаленко, Н. Я. Дондик, Л. П. Климович, Г. Г. Мумінова-Савіна, І. А. Панченко, В. Д. Понікаров, Л. М. Попова, А. М. Ромашов та ін. До того ж формування теоретичних та практичних засад судово-економічної експертизи здійснювали переважно на ґрунті праць учених суспільних галузей знань, зокрема правових та економічних.

Із прийняттям 1922 р. Кримінально-процесуального кодексу в Україні було створено правові підстави діяльності органів попереднього розслідування й судів. Перед ними постало завдання прийняття рішень у кримінальних справах тільки після повного та всебічного дослідження всіх доказів. У ст. 62 КПК було передбачено такий вид судових доказів, як висновок експерта. У зв'язку із цим видатний судовий медик і криміналіст М. С. Бокаріус з метою забезпечення правосуддя науково-судовою експертизою звернувся із клопотанням до Народного комісаріату юстиції УСРР щодо створення в м. Харків Кабінету науково-судової експертизи. 10 липня 1923 року Уряд України своєю постановою затвердив Положення про обласні кабінети науково-судової експертизи в Харкові, Києві, Одесі. З того часу починається слава історія Харківського науково-дослідного інституту імені М. С. Бокаріуса. Кабінет науково-судової експертизи в Харкові розпочав свою роботу восени 1923 року, завідувачем кабінету було призначено Миколу Сергійовича Бокаріуса, з ініціативи якого 1925 р. Кабінет було реорганізовано в Інститут науково-судової експертизи. Після смерті видатного вченого, 23 грудня 1931 року, Уряд УРСР, відзначаючи його великі заслуги, присвоїв ім'я Заслуженого професора М. С. Бокаріуса Харківському НДІ судових експертиз [6, 7].

1994 р. було прийнято Закон України «Про судову експертизу», що і сьогодні визначає правові, організаційні й фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [8].

Особливу роль у формуванні теоретичної бази судово-економічної експертизи відіграли відомі криміналісти Т. М. Арзумян, Г. А. Атанесян, С. П. Голубятников, Л. І. Гомберг, Н. В. Кудрявцева, С. С. Остроумов, Д. В. Смирнов, В. Г. Танасевич та ін.

У боротьбі з економічною злочинністю важливою умовою є криміналістичне вивчення злочинної діяльності: механізму; умов існування та розвитку; організаційної побудови; прийомів маскування; способів легалізації прибутків, одержаних злочинним шляхом; регіональних та міжнародних зв'язків тощо. У криміналістичному плані процесуальні прийоми та засоби мають дві сторони: з однієї, вони є регламентованою процесуальною формою діяльності суб'єкта в конкретній ситуації події, що розслідується, а з іншої, є сукупністю конкретних криміналістичних рекомендацій, способів і прийомів для збирання, дослідження та оцінювання джерел доказової інформації [7].

У 1960-х роках в Україні, відповідно до затвердженої Методики дослідження експертом-бухгалтером основних операцій, загальних для всіх галузей народного господарства, одним із основних завдань судово-бухгалтерської експертизи було визначення наявності й розміру заподіяного підприємству збитку, особлива увага приділялася поняттю матеріального збитку, визначенню його розміру, установленню часу й місця заподіяння збитку. Під час розслідування традиційних економічних правопорушень із основних операцій обліку та звітності суб'єктів господарювання передусім застосовують судово-економічні експертизи із грошовими коштами. Як свідчить практика, найбільша кількість виявлених порушень фінансової дисципліни та корисливих зловживань допускають під час здійснення касових і розрахункових операцій як у давні часи, так і нині. Тому дослідження операцій із грошовими коштами є найбільш характерним для експертної роботи [9].

Виявлення факту розкрадання під час дослідження касових операцій здійснюють відповідно до Методики дослідження касових операцій (реєстр. код 11.1.02) у процесі аналізування облікових документів.

Особливу увагу приділяють витратам на відрядження та перевірки підзвітних сум відповідно до Методики дослідження операцій з підзвітними сумами (реєстр. код 11.1.03).

Важливою частиною досліджень розрахунків на підприємстві є перевірка розрахунків із бюджетом, аналіз розрахунків із постачальниками й підрядниками, покупцями й замовниками, розрахунки з персоналом із оплати праці, правильність утримань із заробітної плати, перевірка нарахувань допомоги з тимчасової непрацездатності, дослідження документації щодо основних засобів, малоцінних та швидкозношуваних предметів, товарно-матеріальних цінностей, дослідження, за яким також мають виконувати експертизи відповідно до затверджених методик дослідження, зареєстрованих у Реєстрі методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України.

Для розкриття економічних злочинів у різних сферах діяльності за останні роки досліджено особливості застосування методичних підходів, характерних для найбільш поширених і складних видів діяльності: торговельна діяльність, ресторанне господарство, сільськогосподарська діяльність, банківська сфера, страховий бізнес та ін.

Більшість Методик проведення судово-економічних експертиз розроблено понад 10—15 років тому. Вони потребують актуалізації, про що свідчать роботи науковців [10, с. 49—50]. Цьому також сприяє внесення змін постановою Кабінету Міністрів України № 814 до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, у якому зазначено, що до методик, що пройшли атестацію та державну реєстрацію, можуть бути внесені зміни, пов'язані з появою нових об'єктів

дослідження, застосуванням нового обладнання та/або програмних продуктів, змінами в законодавстві та нормативно-технічних актах, а також у зв'язку із необхідністю удосконалення методик в окремій частині [11]. Як наслідок зазначеного вище, доцільно проаналізувати економічні правопорушення в тих видах діяльності, що потребують знань чинного законодавства та практики, а саме: у сфері оцінки цілісних майнових комплексів, оцінки корпоративних прав, фіктивного банкрутства, інвестиційної діяльності, девелоперської діяльності (процес інвестування в нерухомість, метою якого є зростання вартості об'єктів й/або одержання прибутку), фондового ринку та ін.

Не менш актуальною щодо виявлення злочинів під час проведення судово-економічної експертизи є діяльність морських (річкових) портів і судохідних каналів України (організація вантажоперевезення, зберігання вантажів, попередня підготовка й сортування вантажів, портові тарифи, платні послуги із проводки судів по каналах і керуванню рухом судів); діяльність із підтримання в робочому стані суднохідності каналів і фарватерів; суднобудівельна діяльність; судноремонтна діяльність; митне оформлення вантажів [7].

Особливе місце під час здійснення банківських операцій посідають комп'ютерні злочини, кваліфікація яких належить до розд. VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Кримінального кодексу України; зокрема, п. 1 ст. 200 передбачає відповідальність за підробку документів на переказ, платіжних карток та інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей, а також придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання або збут, а також неправомірне використання електронних грошей [7].

Отже, зміни в соціально-економічному житті суспільства та держави призводять до суттєвої зміни сучасної злочинної діяльності, що обумовлює пошук та впровадження нових прийомів і засобів боротьби із правопорушеннями, що відповідають умовам сьогодення.

Перелік джерел посилання

1. Бухгалтерський облік : історичний аспект : кол. моногр. / за заг. ред. Ф. Ф. Бутинця. Житомир, 2006. 620 с.
2. Лега О. В. Еволюція поглядів на концептуальні проблеми розвитку судово-бухгалтерської експертизи. *Економічні науки. Серія: Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9 (2). С. 248—253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnem_2012_9%282%29_37 (дата звернення: 01.09.2023).
3. Панченко І. А. Організація судово-бухгалтерської експертизи: теоретико-практичні аспекти: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Житомир, 2007. 182 с.
4. Світлоока В. Ф. Місце економічної експертизи у сфері економічних відносин. *Управління розвитком*. 2012. № 7. С. 150—151. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/884/1/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%BE%D0%BE%D0%BA%D0%B0%20%D0%92.%D0%A4.%20%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B8%20%D1%83%20%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%96%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD.pdf> (дата звернення: 01.09.2023).
5. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет : от истоков до наших дней. Москва, 2001. 638 с.
6. Основи судової експертизи: навч. посіб. / авт.-уклад. : Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків, 2016. 928 с.
7. Євдокіменко С. В. Теорія і практика судово-економічної експертизи : монографія. Харків, 2016. 540 с.

8. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038–XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
9. Правове забезпечення господарської діяльності / за ред. проф. В. Д. Понікарова. Харків, 2009. 343 с.
10. Хомутенко О. В., Губанова І. В., Козуб С. О. Про необхідність розроблення механізму актуалізації атестованих експертних методик. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю створ. ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. Харків. 2013. С. 49.
11. Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : затв. пост. Кабміну України від 02.07.2008 р. № 595 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.09.2023).

Дискурсивний вимір як основа психологічного аналізу в контексті проведення комплексної психолого-лінгвістичної експертизи

Тетяна Єгорова,

Полтавське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3588-2475>, e-mail: expertegor@gmail.com

Розглянуто питання дискурсивного аналізу як основи психологічного дослідження у складі комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи, призначеної в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти інформаційної безпеки України.

Ключові слова: *авдиторія; адресант; вербальна агресія; дискурс; дискурсивна реальність; домінанта; інтенція; інформація; інформаційна безпека; комунікативна дія; «концептуальний квадрат»; наратив; праймінг.*

The Role of Discursive Analysis in Psychological Investigation within the Cross-Disciplinary Psycho-Linguistic Examination

Tetyana Yehorova

This article delves into the realm of discursive analysis as the cornerstone of psychological investigation conducted as part of cross-disciplinary forensic psycho-linguistic examination, particularly in criminal investigations related to offenses against Ukraine's information security.

Keywords: *audience; addresser; verbal aggression; discourse; discursive reality; dominant; intention; information; information security; communicative action; «conceptual square»; narrative; priming.*

Виклики інформаційної війни, яку РФ нині проводить разом зі збройною агресією проти України, є надзвичайно актуальними, оскільки основною метою цієї інформаційної інтервенції є імплантування в організацію українського суспільства російських ментальних проєктів, поширюваних засобами ЗМІ, інтернету, телебачення, у закладах освіти, у сфері релігії тощо. Російський інформаційний екстремізм особливо виявляється в соціальних інтернет-ресурсах / мережах завдяки публікаціям нового, вербально агресивного формату стосовно всього українського, і, на думку вітчизняних політиків та вчених, у перспективі може мати високий ризик територіальної перемоги [1; 2].

Комунікація у віртуальному середовищі поєднує особистий (приватний) та публічний формати, даючи змогу презентувати адресанту своє «Я», виявити ставлення до навколишнього, транслювати свої емоції та думки, установлювати соціальні зв'язки, уключатися в різні спільноти й реалізувати соціальні відносини. Дискурсивна реальність інтернету дає змогу адресантові вербальними і невербальними засобами комунікації транслювати картину світу, у якій наявні тематична домінанта, певний набір «ключових» понять та інтенційна спрямованість [3; 4; 5].